

джуваних підлітків та підтвердили ефективність застосування формувального експерименту у виховному процесі підлітків.

Достовірне зростання рівнів цільової спрямованості, продуктивність якісних змін у становленні його структурних компонентів в учасників експериментальної групи підтверджують можливість і необхідність забезпечення психологічної допомоги підліткам у процесі їх індивідуального розвитку, свідчать про можливість включення розробленої програми в позашкільну діяльність загальноосвітньої школи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Васильев Я.В. Футурреальная психология личности: Монография. / Я.В. Васильев. – Николаев: Илион, 2007. – 519 с.
2. Маслоу А.Г. Мотивация и личность / А.Г. Маслоу. – СПб.: Питер, 2003. – 325 с.
3. Платонов К.К. Структура и развитие личности / К.К. Платонов. – М.: Наука, 1986. – 255 с.
4. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – СПб.: Питер, 1999. – 720 с.
5. Семиченко В.А. Проблемы мотивации поведения и деятельности человека / В.А. Семиченко. – К.: Милениум, 2004. – 521 с.

УДК 159.923.2: 922

СТРУКТУРА І ЗМІСТ ПРОГРАМИ ФОРМУВАННЯ ПСИХОСЕМАНТИЧНОГО ЗМІСТУ ПРАВОСВІДОМОСТІ СТУДЕНТІВ КОЛЕДЖІВ

Возович А.А., аспірант
кафедри психології та педагогіки
Університет сучасних знань

Стаття містить обґрунтований опис програми формування психосемантичного змісту правосвідомості (далі – Програма). Проведене експериментальне дослідження психосемантичної структури буденної правової свідомості студентів коледжів підтвердило ефективність Програми. Програму доцільно застосувати у практиці навчання та виховання студентів неправничих факультетів; у груповій психокорекційній роботі з правовими девіаціями; для вдосконалення системи професійної підготовки та підвищення кваліфікації викладачів юридичних дисциплін.

Ключові слова: психосемантика, розвиток правосвідомості, студенти коледжу.

В статье излагается обосновывающее описание программы формирования психосемантического содержания правосознания. Проведенное экспериментальное исследование психосемантической структуры обыденного правового сознания студентов колледжей подтвердило эффективность Программы. Программу целесообразно применять в практике обучения и воспитания студентов неюридических факультетов; в групповой психокоррекционной работе с правовыми девиациями; для совершенствования системы профессиональной подготовки и повышения квалификации преподавателей юридических дисциплин.

Ключевые слова: психосемантика, развитие правосознания, студенты колледжа.

Vozovych A.A. THE STRUCTURE AND MEANING OF THE PROGRAM OF FORMING PSYCHOSEMANTIC MEANING OF LEGAL CONSCIOUSNESS IN COLLEGE STUDENTS

The article offers a substantiating description of the Program of Forming Psychosemantic Meaning of Legal Consciousness. An experimental study of psychosemantic structure of ordinary legal consciousness of college students has proved the Program's effectiveness.

This Program is recommended for use in education and upbringing of students of non-law faculties; in psychological corrective group work with legal deviations; and to improve the system of professional training and improvement of skills of academics teaching jurisprudence.

Key words: psychosemantics, development of legal consciousness, college students.

Постановка проблеми. Сучасне українське суспільство переживає кризу у сфері правового виховання, характерними проявами якої є: зростання масштабів і спектра девіацій у зв'язку з масштабними суспільними зрушеннями (велика кількість внутрішньо переміщених осіб, наявність у населення забороненої зброї, безробіт-

тя, девальвація грошової одиниці тощо); відставання системи правового виховання від нової соціальної обстановки, глибоких трансформаційних зрушень; роз'єднаність державних, місцевих і громадських організацій і служб у сфері правового виховання; мізерне фінансування правовиховної роботи; дезорієнтація ціннісно-нормативних ос-

нов соціального контролю у сфері правового виховання; правовий нігілізм, слідування невластивим нашому народові традиціям і установкам; низький рівень правової культури і правосвідомості населення; обмаль апробованих методик і програм з правового виховання населення, підвищення правової культури молоді.

Поряд із тим, як і будь-яка криза, криза правового виховання в Україні має ознаки і прояви, які за певних зусиль можуть дати позитивний результат. Серед них такі. В умовах зовнішньої агресії зростає рівень громадськості та моральної свідомості українського суспільства. У країні зростає питома вага патріотичних заходів. Приведення українського законодавства у відповідність до європейського поступово веде до лібералізації права, відбувається декриміналізація низки форм поведінки, що раніше вважалися злочинними. На державному рівні розгорнуто пропаганду антикорупційної поведінки, престижу чесної праці. Громадські організації долучаються до процесу правового виховання населення. Формується суспільний і державний контроль за засобами масової інформації в плані заборони пропаганди насилля, аморальності. Збережено традиційну для українського народу престижність знань, освіти.

За цих умов нами було започатковано і проведено експериментальне дослідження психосемантичної структури буденної правової свідомості студентів коледжів. Незалежною змінною в експерименті була система роботи зі студентами, спрямована на трансформацію негативних проявів їх буденної правової свідомості та формування більш розгалуженої структури останньої. Іншими словами, незалежною змінною формувального експерименту виступив процес корекції структури і змісту правової свідомості, а залежною змінною (результатом) – підвищення рівня правосвідомості до ступеня готовності до правової активності. Процес корекції змісту правосвідомості базувався на розробленій нами Програмі формування психосемантичного змісту правосвідомості.

Постановка завдання. Метою дослідження є виклад та обґрунтування змісту і структури програми формування психосемантичного змісту правосвідомості студентів коледжів.

Зміст Програми.

Зазначимо, що структурування Програми було зумовлене структурою буденної правової свідомості осіб раннього юнацького віку та укладеною нами концептуальною схемою впливу психосемантичного змісту правосвідомості на правову поведінку студентів коледжів.

Структура кожного заняття Програми складається з таких частин:

1) привітання та оголошення теми заняття;

2) рефлексія психологічного настрою та обговорення очікувань від заняття;

3) інформаційне повідомлення у формі міні-лекції [7];

4) основна частина заняття: індивідуально-групові форми роботи (тренінгові вправи, дискусії, ділові ігри), спрямовані на актуалізацію правової свідомості та розвиток її змісту [1; 3; 9];

5) підведення підсумків заняття: рефлексія особистих здобутків; обмін враженнями та обговорення труднощів роботи; висловлення побажань.

Програма з розвитку правової свідомості студентів коледжів включала містила 20 занять, які проводилися один раз на тиждень і тривали по 2 академічні години кожне (загальний обсяг – 40 годин).

Модуль 1 репрезентує переважно когнітивний блок Програми, він спрямований на актуалізацію знань про правову свідомість, розширення знань про роль права у сучасному і майбутньому студентів коледжів. Змістовою основою першого модуля є міні-лекція, вправи тренінгового характеру, ділова та ігрова взаємодія у формі вирішення правових ситуацій.

Заняття № 1 «Правова свідомість людини». Завдання цього заняття: знайомство студентів з керівником групи; створення атмосфери довіри в групі як основи для подальшої співпраці учасників програми; ознайомлення з етапами програми, їх суттю, з тими знаннями, вміннями та навичками, які студенти можуть отримати та розвинути на кожному з них.

1. Міні-лекція з елементами бесіди «Правова свідомість в житті молодої людини» надає інформацію про зміст, структуру і форми індивідуальної правової свідомості, її історичне становлення та формування в онтогенезі людини. Лекція дає можливість керівнику групи не лише донести до студентів інформацію, але й за допомогою системи ретельно продуманих запитань спонукає їх до роздумів та підводить до розуміння важливості отримання нових знань.

2. Виконання техніки «Мозковий штурм». При виконанні методики склад групи розбивається на мікрогрупи (по 3–5 осіб в кожній), кожному з учасників пропонується перелік найбільш частотних відповідей на анкету «Рівень активності особистості в системі морально-правових відносин», застосовану в ході емпіричного дослідження, на підставі якої кожна група виконує однакові завдання. Робота кожної мікро-

групи складається з двох частин: індивідуальної, коли кожен член групи самостійно вирішує завдання, та групової, коли група виробляє загальний підхід. Завдання формулюються таким чином: «Відберіть з анкети п'ять показників, які найбільш точно, на вашу думку, відображають сучасного: а) правослухняного громадянина; б) людину, байдужу до права і законів; в) правопорушника. Виробіть спільну думку в групі». Далі на підставі групових звітів відбувається вибір і ранжування найбільш типових рішень по кожному з запропонованих персонажів; здійснюється аналіз результатів.

Під час групової дискусії створюється проблемна ситуація як результат виявлення можливості нових поглядів на правову ситуацію в країні та процес формування правосвідомості молоді. Такий феномен «збою настанови» стимулює студентів до пошуку нових способів правового мислення, нового розуміння значення права.

3. Ігрова вправа «Детективи». Гра спрямована на розвиток логічного мислення, здатності до контекстуальної здогадки. Завдання полягає в розплутуванні складного клубка подій і фактів в літературному тексті детективного жанру, окремі важливі фрагменти якого зафарбовані.

4. Софістична вправа «Загадка про філософа і метелика». Вправа сприяє розвитку навичок критично мислити, аналізувати, оцінювати ситуацію та передбачати її наслідки.

Заняття № 2 «Правосвідомість: моє і наше». Завдання цього заняття: продемонструвати результати проведеного констатувального експерименту, надати можливість кожному студенту ознайомитися з умовами для саморозвитку, проаналізувати загальний рівень змістового розвитку правосвідомості учасників групи; мотивувати студентів до розвитку своєї правосвідомості.

1. Міні-лекція з елементами бесіди «Правосвідомість індивідуальна і правосвідомість масова: спільне і відмінне». У розвинених демократичних країнах для захисту прав і свобод людини є суди; уповноважені з прав людини (омбудсмени); інститути громадської законодавчої ініціативи і громадянського референдуму; пряме застосування правовими інститутами конституції і міжнародних трактатів, що стосуються прав людини; неурядові організації; право на подачу петиції; свобода слова, свобода зібрань та асоціацій та ін.

2. Виконання техніки «Ми і вони» має на меті два завдання: формування толерантності до предствників з іншим світоглядом та водночас нетерпимості до правопорушень.

3. Груповий диспут «Схожість і відмінності». Тренінгова група виконує завдання,

для якого кожному з учасників пропонується його персональні відповіді на анкету, застосовану в ході емпіричного дослідження. Після самоаналізу відповідей проводиться групове обговорення.

Заняття № 3. Завдання цього заняття: розвиток інтелектуальних вмінь та навичок, необхідних студентам для успішного формування змісту їх правової свідомості: концентрувати увагу, критично мислити, аналізувати, узагальнювати, запам'ятовувати інформацію.

1. Міні-лекція «Чому існує право людини на освіту?» Зміст права на освіту та обов'язки держави. Освіта та безпека людини. Стандарти, яких необхідно досягти. Питання мови навчання. Гендерна рівність стосовно рівня закінчених навчальних закладів. Ефективна реалізація права людини на освіту є в основному питанням її волі.

2. Вправа «Узагальнення». У заздалегідь дібраних фрагментах правових текстів учасники групи відшукують спільні смислові блоки. Шляхом обговорення група знаходить найвдаліші варіанти, після чого групі пропонується запам'ятати ці ж тексти. Виявляється варіант, який допоміг найкраще запам'ятати правові тексти.

3. Вправа «Укладання сінквейнів про права людини». Сінквейн (від фр. *cinquains*, англ. *cinquain*) – це творча робота, яка має коротку форму вірша, що складається з п'яти неримованих рядків. Сінквейн складається за такими правилами:

- 1-й рядок – один іменник, що виражає головну тему сінквейна;
- 2-й рядок – два прикметники, що виражають головну думку;
- 3-й рядок – три дієслова, що описують дії в рамках теми;
- 4-й рядок – фраза, що несе в собі певний сенс із теми;
- 5-й рядок – висновок у формі іменника (асоціація з першим словом).

Теми для укладання сінквейнів: право, правда, права людини, правова держава, правопорушення. Складання сінквейнів – не просто цікава вправа: робота над створенням сінквейна розвиває уважність, логіку, образне мислення, сприяє запам'ятовуванню правових основ [8].

Заняття № 4 цілком спрямоване на вирішення конкретних ситуацій, в яких порушені права людини. Метою заняття є вироблення інтелектуальних навичок для пошуку і знаходження рішень, вміння толерантно вести дискусію, аналізувати ситуації, опонувати неправовому вибору інших учасників групи.

1. Міні-лекція «Право на здоров'я». Здоров'я і права людини: наявність, до-

ступність, прийнятність та якість. Заборона дискримінації права на здоров'я. Право кожного користуватися досягненнями наукового прогресу. Глобалізація і право людини на здоров'я. Здоров'я і навколишнє середовище. Міжкультурні точки зору і спірні питання. Обмеження права людини на здоров'я: бути чи не бути почутим? Як ви можете захищати свої права?

2. «Пошук суті». Група працює з уривками юридичних текстів, в суті яких їм запропоновано розібратися. Керівник групи пропонує всім подумати про зміст кожного з почутих уривків і записати кілька слів про їхню суть. Зазвичай, суть дуже проста і може бути виражена лише кількома словами. Бажаючі виступають зі своєю версією суті запропонованого уривка. Решта слухають, але не критикують. Після цього учасникам групи пропонується продовжити висловлювання шляхом узагальнення або конкретизації вже висловленого.

3. Групова дискусія «Перед вами два шляхи. Обирайте...» заснована на пріоритетному використанні діалогічних та ігрових форм, які ілюструють особливості критично-мисленнєвої діяльності у сфері права. На групове обговорення виносяться морально-етичні та юридичні питання: Чому юнак відмовився допомогти немолодій людині? Як би ви вчинили в цьому випадку? Як ви зазвичай робите, якщо бачите, що людині потрібна допомога? Як ми повинні чинити стосовно людей, які просять милостиню? [6]. Ситуація, яка викликала інтерес і тривалу емоційну дискусію, розігрується в формі рольової гри.

Модуль 2 репрезентує переважно емотивно-оцінний блок Програми.

Заняття № 5 присвячене розвитку здатності до оцінки і самооцінки, формуванню рефлексивної позиції у правових ситуаціях, керуванню емоціями, здатністю до децентралізації.

1. Міні-лекція «Права жінок». Гендер і неправильне уявлення про права жінок. Безпека жінки. Погляд в минуле. Жінки і злидні. Жінки і здоров'я. Жінки і насильство. Жінки і збройний конфлікт. Жінки і природні ресурси. Міжкультурні точки зору і спірні питання.

2. Вправа «Я – це ти. Ти – це я». Мета: усвідомлення власної правової ідентичності. Учасники тренінгу діляться на пари і за певний проміжок часу розповідають один одному про конкретне правопорушення, яке вони спостерігали або яке вчинили самі. Партнери можуть ставити одному будь-які питання. Після спілкування в парах учасники представляють один одного, взаємно обмінюючись ролями. Обго-

воренню підлягають такі питання: що легше зробити: розповісти про себе або про правопорушення інших? Як Ви себе почували, коли Ви представляли партнера? Як Ви себе почували, коли Вас представляв партнер? В яких випадках ми відчуваємо ніяковість, а в яких – впевненість стосовно незручних ситуацій?

3. Психотехнічна вправа «Релаксо-тренажер». Вправа дозволяє учасникам освоїти стан розслабленості, що дозволяє розкрити внутрішні резерви, зняти м'язові затиски, підвищити здатність до саморегуляції, активізувати уяву, асоціативну пам'ять, здатність до образного уявлення.

Заняття № 6.

1. Міні-лекція «Право людини на справедливий судовий розгляд». Справедливе правосуддя – одна з основ демократичного суспільства. Верховенство закону, справедливий судовий розгляд і безпека людини. Мінімальні стандарти прав обвинувачених. Доступ до ефективних, справедливих середовищ судового захисту. Презумпція невинуватості.

2. Вправа «Вчинок – проступок – злочин». Ігрова методика, спрямована на підвищення в учасників рівня усвідомлення таких понять, як «вчинок», «проступок» та «злочин» на конкретних прикладах. Гра розширює правову поінформованість учасників, вчить надавати точну кваліфікацію різним життєвим ситуаціям.

3. Індивідуальна вправа «Самосуд». Кожному учаснику групи пропонується зважити на символічних терезах правосуддя свої достоїнства і недоліки, які він, як йому здається, зумів продемонструвати групі під час тренінгу.

Заняття № 7.

1. Міні-лекція «Навіть у воєн є обмеження: права людини під час збройного конфлікту». Основні правила міжнародного гуманітарного права під час збройного конфлікту. Хто повинен підкорятися міжнародним гуманітарним правам? Превентивні заходи. Захист цивільного населення. Захист полонених. Відновлення сімейних зв'язків. Етика гуманітарної акції.

2. Психодинамічна вправа «Нападати чи захищатися?» Мета: дати учасникам можливість глибше відчути власну позицію в конфлікті; актуалізувати психологічне переживання конфлікту. Учасників розбивають на пари: один партнер грає роль нападника, інший – того, хто захищається. Обидва по команді починають грати свої ролі, перший протягом 2–3 хвилин повинен силою тягнути за руки партнера і наказовим тоном командувати: «Ходімо!». Другий же повинен чинити опір («Не піду!»). І так протягом

2–3 хвилин, потім вони міняються ролями. Обговорюються питання: що ви відчували? Чи змінилося це відчуття і як? Яку роль вам було грати легше? Як ви думаєте, чому?

3. Гра «Я в конфліктній ситуації». Мета: дати можливість побачити, як тебе сприймають інші у ролі конфліктної людини, показати різні способи реакцій на конфліктну ситуацію і підходи до неї. Хтось із групи розповідає ситуацію, і всі учасники по колу висловлюють свій прогноз щодо поведінки оцінюваного. Основний учасник повинен відгадати, кого описувала група. Аналізуються підстави і критерії, на основі яких приймалося рішення відгадувати учасника. Думка групи. Думка і враження того, хто загадував. Чим визначаються підходи до конфліктної ситуації? Які вони бувають?

Заняття № 8.

1. Міні-лекція «Право людини на працю». Праця і безпека людини. Конвенція Міжнародної організації праці. Які види рабства існують сьогодні? Право на справедливі та сприятливі умови праці. Право створювати і вступати в професійні спілки. Зростаюча міжнародна мобільність: міграція працівників. Безробіття серед молоді. Міжнародна програма з викорінення праці дітей. Економічна справедливість.

2. Групова вправа «Незавершеність». Кожний учасник групи отримує підручник правознавства. За обмежений час, погортавши підручник, потрібно засвоїти задану главу. Потім дається завдання сформулювати кілька питань: що виявилось незрозумілим у тексті. Питання записуються. Далі проводиться конкурс на найбільш повне і цікаве питання. Підводиться підсумок. Бажаючі можуть виступити з рефлексивними висловлюваннями стосовно неповноти знань, отриманих з уривків. Ведучий акцентує мотив цінності юридичного знання в повсякденному житті кожної людини.

3. Рольова гра «Суд над безробітним». Мета гри: допомогти учасникам виробити конструктивне ставлення до безробіття, створити умови для активного пошуку виходу з негативної ситуації, а також створити передумови для формування адекватної самооцінки [2].

Модуль 3 репрезентує переважно регулятивно-поведінковий блок Програми.

Заняття № 9.

1. Міні-лекція «Заборона дискримінації». Що таке дискримінація? Дискримінація і безпека людини. Нескінченна боротьба за рівність. Що ти знаєш про ксенофобію? Нетерпимість до «інакших» та людські упередження. Всі люди народжені рівними!

2. Рольова гра «Вгадай, хто прийде на вечерю». Мета – звернути увагу на роль

сім'ї у створенні й передачі цінностей; аналіз інформації, яку молоді люди отримують в сім'ї. Застосовувані навички спілкування: уміння слухати інших, задавати питання, вирішувати проблеми; навички критичного мислення: логічне обґрунтування, критичний аналіз. У ході дискусії робиться акцент на питаннях, що стосуються різного соціального і культурного походження, статі, сексуальності і т.д.

3. Психотехнічна вправа «Вузкий місток». Мета: вправа є моделлю конфліктної ситуації і дозволяє продемонструвати різні стратегії поведінки в ній: конкуренцію, співробітництво, компроміс, пристосування.

Заняття № 10.

1. Міні-лекція «Демократія». Що таке демократія і як вона розвивалася? Основні елементи сучасної демократії. Форми демократії. Міжкультурні точки зору і спірні питання демократії. Глобалізація і демократія. Правління більшості і права меншин. Вільні і чесні вибори. Громадянське суспільство в Україні сьогодні.

2. Психотехнічна гра «Зіткнення інтересів». Мета гри: набути досвіду вміння домовлятися в умовах зіткнення інтересів. Обговорення: учасники гри відповідають на питання: що відчували гравці? Чий спосіб вирішення проблеми найуспішніший? Що саме було причиною успіху (або, навпаки, невдачі)? [5].

3. Рольова гра «Розслідування». Учасники гри мають змогу позмагатися в проникливості, кмітливості, адже це ті якості, які необхідні детективу. Група розбивається на дві команди, кожна з яких повинна зробити заяву на розслідування своєї справи. Умови розслідування: потрібно задати мінімальну кількість запитань команді суперників, щоб відповісти на заявлені питання. Команда детективів задає питання, команда позивачів дає виключно правдиві відповіді. Ведучий, він же суддя, враховує кількість запитань. Далі з заявою виступає друга команда. Проводиться конкурс на краще запитання. Кожна команда виставляє свої кандидатури на кращих детективів. Підводяться підсумки змагання [3, с. 55–56].

Заняття № 11.

1. Міні-лекція «Свобода думки, совісті і переконань». Переконання людини і релігія. Що означає право приймати чи не приймати будь-які релігійні норми? Свобода думки і совісті захищена так само, як і свобода релігії та переконань. Сповідування віри означає право говорити про свою віру, навчати їй, сповідувати самому або разом з іншими, дотримуватися дієтичних правил, вимог до одягу, використовувати конкретну мову і відповідні ритуали віри, можливість

уникати вчинення дій, несумісних з приписами віри. Право поширювати переконання ненасильницьким шляхом.

2. Вправа «Конфлікт чи взаємодія?». Мета вправи: продемонструвати студентам, що часто люди ставляться до життєвих ситуацій як до змагань, в яких є переможці і переможені. Обговорюються відмінності між парами, які змагалися і які діяли спільно. Як ви думаєте, чому деякі пари змагалися, а деякі діяли разом? Часто і в реальному житті ми розглядаємо деякі ситуації як змагання з переможцем і переможеним, у той час як разом можна досягти великих результатів. Згадайте такі ситуації. Як люди домовляються, хто буде вирішувати, а хто – підкорятися рішенням? [4].

3. Гра «Поведінка в конфлікті». Цілі гри: сформулювати поняття про види поведінки в конфлікті; показати основні психологічні чинники, що визначають конфлікт; вчитися вибирати адекватні стилі поведінки в конфлікті в конативній (поведінковій) системі міжособистісної взаємодії. Обговорення проводиться у формі відповідей на питання: як цей вид поведінки в конфлікті вплинув на емоційний стан, на почуття його учасників? Чи могли інші види поведінки в цій ситуації бути більш корисними для учасників? Що змушує людей вибирати той чи інший стиль поведінки в конфлікті? Який стиль найконструктивніший для взаємин людей? [9].

Заняття № 12.

1. Міні-лекція «Свобода слова і свобода ЗМІ». Основні елементи свободи вираження: порушення права, загрози і ризики. Законні обмеження права незалежних засобів масової інформації в демократичному суспільстві. Пропаганда війни, ненависті і насильства. Свобода засобів масової інформації та освіта в галузі прав людини. Засоби масової інформації та інтернет. Зростання ролі засобів масової інформації в країнах, що розвиваються. Свобода ЗМІ та економічний розвиток.

2. Вправа «Як вирішувати конфліктні ситуації». Ця вправа допомагає студентам коледжу навчитися грамотно і з користю вирішувати конфліктні ситуації; зрозуміти, що завжди існує кілька варіантів поведінки в конфліктних ситуаціях. Дискусія на тему заняття: у чому причини конфліктів? Як можна запобігти конфлікту? Що відчувають в ситуації конфлікту скривджений і кривдник? Яка поведінка допомагає з гідністю вийти з конфлікту або не допустити його розгоряння? [4].

3. Ділова гра «Митниця». У висновку гри відбувається спільне обговорення, в якому група аналізує, які відповіді були правиль-

ними і чому. Виявляється, за якими ознаками «працівники митниці» і глядачі визначили, у кого з «іноземців» був захований «заборонений товар».

Висновки з проведеного дослідження.

1. Описана в цій статті Програма була детермінована структурою буденної правової свідомості осіб раннього юнацького віку та структурована згідно з укладеною нами концептуальною схемою впливу психосемантичного змісту правосвідомості на правову поведінку студентів коледжів.

2. Розвиток правосвідомості студентів коледжів за Програмою означає насамперед створення умов для подолання їх світоглядно-ціннісної девальвації, оманливих стереотипів недовіри до права, zdeформованої системи світоглядних орієнтацій, світовідчуття.

3. Інноваційним аспектом Програми стало емпіричне доведення впливу формувальних методик і технік на становлення та розвиток змістових і структурних особливостей правосвідомості індивіда в юнацькому віці.

4. Практичне значення Програми зумовлене можливістю її застосування у практиці навчання та виховання студентів неправничих факультетів; у груповій психокорекційній роботі з особами з правовими девіаціями; для вдосконалення системи професійної підготовки та підвищення кваліфікації фахівців з цивільного права, юридичних працівників нотаріальних закладів та судових установ.

5. Програма формує зрілість загально-го та правового світогляду особистості як системи поглядів, в основі якої міститься визнання правових цінностей та ідеалів сучасного українського суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Басаргина Д.В. Игры в тренинге. Любимые рецепты успешного тренера / Басаргина Д.В., Семенова Т.В. – СПб.: Речь, 2010. – 174 с.
2. Живые игры [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу : http://fun.guru.ua/index.php?fun_id=11994.
3. Игры – обучение, тренинг, досуг / под ред. В.В. Петрусинского. – М.: Новая школа, 1994. – 368 с.
4. Конфлікт або взаємодія? [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу : <http://kuchka.info/konflikt-abo-vzaemodiya.html>.
5. Конфлікти та здоров'я [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу : http://osvita.ua/school/lessons_summary/health/45107/.
6. Мостова А.А. Що таке толерантність? [Електронний ресурс] / А.А. Мостова – Режим доступу до ресурсу : http://school200.io.ua/s937309/shcho_take_tolerantnist.

7. Права человека: руководство по образованию в области прав человека/ ред. В. Бенедек, М. Николова / перевод с англ. Е. Ардыцкая: Федеральное министерство иностранных дел Австрии; Европейский Центр обучения и исследований в области прав человека и демократии, Агенція Каро, 2005. – 362 с.

8. Составление синквейна с примерами :

[Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <http://lewe.ru/sostavlenie-sinkvejna-s-primerami/>.

9. Увага: підліток! З досвіду роботи практичного психолога [Електронний ресурс] – Режим доступа до ресурсу: http://navigator.rv.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3128:-----&catid=32:2013-02-09-10-10-57&Itemid=37.

УДК 159.953.3

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАННЯ ЛІТЕРАТУРИ НА ОСНОВІ ОПТИМІЗАЦІЇ РЕГУЛЯТИВНИХ ФУНКЦІЙ ПАМ'ЯТІ

Войтенко О.В., к. психол. н.,
доцент кафедри психології

Міжрегіональна академія управління персоналом

Стаття присвячена узагальненню результатів дослідження регулятивного функціонування мнемічної діяльності школярів у процесі літературної творчості та розробці методичних рекомендацій щодо підвищення ефективності навчання літературі на основі оптимізації регулятивних функцій пам'яті.

Ключові слова: пам'ять, регулятивні функції пам'яті, особистісна креативність, творча діяльність, молодші підлітки.

Статья посвящена обобщению результатов исследования регулятивного функционирования мнемической деятельности школьников в процессе литературного творчества и разработке методических рекомендаций по повышению эффективности обучения литературе на основе оптимизации регулятивных функций памяти.

Ключевые слова: память, регулятивные функции памяти, личностная креативность, творческая деятельность, младшие подростки.

Voitenko O.V. METHODOICAL RECOMMENDATIONS FOR IMPROVEMENT OF LITERATURE EDUCATION EFFECTIVENESS BASED ON OPTIMIZATION OF REGULATIVE FUNCTIONS OF MEMORY

The article summarizes the results of a study of regulatory functions of schoolchildren's memory in the process of literary creation and the development of guidelines to improve the effectiveness of teaching literature on the basis of optimizing the regulative functions of memory.

Key words: memory, regulative functions of memory, personal creativity, creative activity, younger teenagers.

Постановка проблеми. У проблемі розвитку в дітей здатності до активної творчої діяльності у дослідженні був обраний один конкретний аспект – регулятивний вплив пам'яті на літературну творчість молодших підлітків. Пам'ять є важливим психологічним механізмом літературно-творчої діяльності, який виконує регулятивні функції в її організації. Рівень розвитку пам'яті в значній мірі обумовлює успішність розуміння літературних творів, будучи інформаційною базою розуміння і забезпечуючи емоційну залученість у зміст тексту; визначає успішність самостійної побудови текстів учнями, сприяє розвитку вербальної креативності, визначає швидкість генерування асоціацій на задану тему й актуалізацію засвоєних раніше уявлень, думок і почуттів.

Функціонування пам'яті та діяльність взаємопов'язані: особливості пам'яті впливають на результативність діяльності, а діяльність впливає на удосконалення процесів пам'яті. У процесі навчання літературі у школі, формування вміння працювати з літературним твором, з текстом, здійснюється закріплення в пам'яті еталонів структурних схем текстів різних типів, відбувається збагачення словникового запасу, розширення діапазону попереднього досвіду в цілому, що забезпечує більш ефективну реалізацію власних задумів. Проте у шкільній практиці, в системі занять із розвитку мовлення не застосовуються спеціальні засоби для управління розвитком мнемічної системи школярів. При цьому вчителі відзначають низький рівень творчих робіт. На